

Odontologinės ir kraniloginės medžiagos iš Gintarų kapinyno tyrimo duomenys

Arūnas Barkus

Antropologiniam tyrimui buvo pateikta labai negausi medžiaga: tikrai vienos kaukolės ir keturiuose kapuose gana neblogai išlikę kai kurių dantų fragmentai. Deja, taip jau yra, kad dantys – dažnai vienintelė antropologiniam tyrimui prieinama medžiaga, nes jie dirvožemyje išlieka kiek geriau negu kaulai, ypač dantų vainikus dengiantis emalis. Tačiau net ir tokia negausi medžiaga yra labai naudinga, nes kartais gali duoti tikrai svarbios ir vertingos informacijos. Be to, būtent iš tokių nedidelių gabalėlių ir sudedama didžioji dalis mūsų biologinės istorijos „mozaikos“. Ši tirta medžiaga vertinga dar ir tuo, kad dantys daugiausia vaikų, todėl dar nenudėvėti ir jų paviršiuje galima registruoti daugelį odontologinių požymių, tarp jų ir odontoglifinius, kurie vyresnių kaip 12–14 metų individų jau yra sunkiai žiūrimi dėl emalio nusidėvėjimo.

Tyrimo duomenys:

Kapas Nr. 9

Iš viso postkranijinio skeleto išlikę tikrai pirmojo kaklo slankstelio (atlanto) priekinis lankas ir antrojo kaklo slankstelio (ašies) kūno fragmentas. Taip pat išlikusi dalis kaukolės pamato: pakauškaulio pamatinė ir šoninės dalys su krumpliais, žvyninės dalies ir pleištakaulio fragmentų, abiejų smilkinkaulių piramidės. Kadangi jau yra sukaulėjusi pleištakaulinė pakauškaulio sinchondrozė (laikina kremzlinė jungtis), galima daryti išvadą, kad asmuo buvo vyresnis kaip 20–25 metų amžiaus. Deja, apie palaidotojo lytį nieko negalima pasakyti dėl medžiagos fragmentiškumo – neišlikusios tos kaukolės dalys, kurios pasižymi tam tikrais lytiniais skirtumais.

Kapas Nr. 3

Išlikę tikrai vieno danties vainikas – viršutinis nuolatinis pirmasis kairysis krūminis dantis (pagal FDI dantų žymėjimo sistemą – 26). Danties kramtomasis paviršius dar be emalio nusidėvėjimo požymių, todėl galima teigti, kad tai jauno asmens, bent jau ne vyresnio kaip 10

metų. Gerai matomas odontoglifinis raštas. Iš odontoglifinių požymių paminėtina netipiškos mūsų populiacijoje formos pirmoji eokonuso (*leo*) vaga – lyros pavidalo (tai būdingesnis rytinio odontologinio kamieno požymis). Prof. I. Balčiūnienės duomenimis, Vakarų Lietuvoje šio varianto dažnumas XIV–XVIII a. medžiagoje sudaro tik 4,8 proc. (Balčiūnienė, 1988, 78–81 p., 27 lent.).

Kapas Nr. 4

Išlikę tikrai trijų dantų vainikai, o tiksliau, tik emalinės vainikų dalys: abu apatiniai nuolatiniai antrieji krūminiai dantys (37 ir 38 pagal FDI sistemą) bei pirmojo apatinio dešiniojo krūminio danties (46) fragmentas. Kadangi pirmojo krūminio danties vainiko kramtomajame paviršiuje jau yra šio tokio emalio nusidėvėjimo pėdsakų, galima sakyti, kad individas jau buvo vyresnis kaip 6–7 metų, t. y. vaikas arba paauglys. Antrieji dantys, kurie paprastai išdygsta apie 11–12 metus, šiuo atveju yra dar be nusidėvėjimo požymių. Abu antrieji krūminiai dantys keturgumburiai, tarpgumburinių vagų rašto forma „+“. Iširti odontoglifiškai, bet detaliai aprašinėti raštą čia nėra prasmės, nes odontoglifinis raštas niekuo neišsiskiriantis, labai panašus į dabartinėje populiacijoje aptinkamus tipiškus variantus.

Kapas Nr. 8

Išlikę tikrai pieninių dantų fragmentai: visi keturi viršutiniai krūminiai (abu dešinieji ir abu kairieji, t. y. 54, 55, 64 ir 65 pagal FDI sistemą); abu apatiniai kairieji krūminiai (74 ir 75); abi viršutinės iltys (53 ir 63); apatinė dešinioji iltis (83). Kadangi visi dantys dar be aiškių nusidėvėjimo požymių, jie buvo maždaug iki 3–4 metų amžiaus vaiko.

Kapas Nr. 19

Išlikę penkių krūminių dantų vainikų fragmentai:

1. Abu apatiniai nuolatiniai pirmieji krūminiai dantys (36 ir 46). Jie yra penkiagumburiai, dešiniojo ir kai-

rijo tarpgumburinių vagų rašto forma nevienoda, atitinkamai 5+ ir 5Y. Jokių nebūdingų mūsų populiacijai požymių, pavyzdžiui, t.a.m.i. gumburėlio ar distalinės trigonido keteros ir kt., nėra. Abu dantys iširti odontoglyfiškai, atkreiptinas dėmesys į kai kurių dešinės ir kairės pusių rašto elementų asimetriją, kadangi šis reiškinys dar bendrai nėra nuodugnai tyrinėtas. Pavyzdžiui, dešiniojo *2med* vaga įteka į trečią tarpgumburinę vagą, o kairiojo – į centrinę duobutę (t. y. atitinkamai *2med(III)* ir *2med(fc)* variantai), *2eod* vaga nevienodos formos – dešiniajame dantyje išlikusi atgal (distaline kryptimi), o kairiajame – į priekį (mezialine kryptimi). Fizinėje antropologijoje tokia fluktuojanti kai kurių požymių (kraniologinių ir kitų) asimetrija (dešinės ir kairės pusių) bandoma analizuoti kaip streso markeris.

2. Abiejų viršutinių nuolatinių pirmųjų krūminių dantų (16 ir 26) fragmentai. Abiejuose rastas gerai išsi-

vystęs Karabelio gumburėlis (dešinėje vertintinas 2–3 balais, kairėje didesnis – 5 balai), kurio dažnumas mūsų populiacijoje siekia iki 50 procentų (Balčiūnienė, 1988, 82 p.). Savo odontoglyfiniu raštu panašūs į tipiškus mūsų populiacijai variantus, pavyzdžiui, metakonuso vagos sudaro bendrus triradiusus – dabartinėje populiacijoje šis variantas labai dažnas: įvairiose grupėse sudaro iki 50 proc. ir daugiau (Barkus, 2000).

3. Neidentifikuotas krūminio danties fragmentas.

Visi dantys dar be aiškesnių nusidėvėjimo požymių, todėl irgi galima daryti išvadą, kad tai vaikas (gal iki 8–10 metų).

Odontometriškai dantys netirti, nes norėta juos išsaugoti, o matavimo metu netyčia stipriau paspaudus instrumentu tokios emalio „kepurėlės“ tuoj pat sutrupa į smulkius fragmentus.

Literatūra

1. Barkus A., 2000. Dabartinės lietuvių populiacijos krūminių dantų odontoglyfinė charakteristika (daktaro disertacija). Vilnius.

2. Čėsnyš G., Balčiūnienė I., 1988. Senųjų Lietuvos gyventojų antropologija. Vilnius.

THE CRANIOLOGICAL AND ODONTOLOGICAL DATA FROM THE GINTARAI CEMETERY

Arūnas Barkus

Summary

The fragments of a skull and deciduous and permanent teeth, mainly molars, from five graves were investigated. The skull from grave No. 9 belongs to an adult person, and all the teeth belong to children of various ages – from 3–4 to 10–12 years old: from grave No. 3 – younger than 10 years, from grave No. 4 – from 6–7 to 11–12 years old, from grave No. 8 –

a child younger than 3–4 years, and from grave No. 19 – younger than 10 years. Only enamel caps of the teeth crowns are mostly preserved. Despite this, due to lack of enamel attrition, it was possible to examine the teeth odontoglyphically. According to the odontoglyphical pattern, the teeth are quite similar to well – investigated modern Lithuanians.

Įteikta 2001 m. birželio mėn.